

СЕКЦІЯ 8 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.2.026

Боровик П.М.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Уманського національного університету садівництва*

Колотуха С.М.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Уманського національного університету садівництва*

Костенко А.Ю.
*студентка
Уманського національного університету садівництва*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВІТЧИЗНЯНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

MODERN PROBLEMS OF DOMESTIC PENSION INSURANCE

АНОТАЦІЯ

В останні роки касовий розрив бюджету Пенсійного фонду України значно скоротився, що відбулося внаслідок реформування механізму нарахування і сплати єдиного соціального внеску. Поряд із цим частина доходів бюджету Пенсійного фонду України формується за рахунок асигнувань із державної казни. Відсутність самодостатності пенсійного бюджету потребує збільшення його власних доходів. Таке завдання можна виконати шляхом розширення бази справляння єдиного соціального внеску за рахунок витрат громадян на придбання предметів розкоші. Крім того, доцільним є справляння внесків до Пенсійного фонду України з надання громадянам платних послуг у сфері інтернет-ігор.

Ключові слова: соціально-пенсійні фонди України, єдиний соціальний внесок, соціально-пенсійне страхування, соціальний захист, пенсійне забезпечення.

АННОТАЦИЯ

В последние годы кассовый разрыв бюджета Пенсионного фонда Украины значительно сократился, что произошло в результате реформирования механизма начисления и уплаты единого социального взноса. Наряду с этим часть доходов бюджета Пенсионного фонда Украины формируется за счет ассигнований из государственной казны. Отсутствие самодостаточности пенсионного бюджета требует увеличения его собственных доходов. Такую задачу можно выполнить путем расширения базы изымания единого социального взноса за счет расходов граждан на приобретение предметов роскоши. Кроме того, целесообразно изымание взносов в Пенсионный фонд Украины из операций по предоставлению гражданам платных услуг в сфере интернет-игр.

Ключевые слова: социально-пенсионные фонды Украины, единый социальный взнос, социально-пенсионное страхование, социальная защита, пенсионное обеспечение.

ANNOTATION

The study results have shown that in recent years, the cash disbursement of the budget of the Pension Fund of Ukraine has significantly decreased, as a result of the reform of the mechanism of accrual and payment of a single social contribution. Along with this, part of the budget revenues of the Pension Fund of Ukraine is formed at the expense of appropriations from the state treasury. The lack of self-sufficiency of the budget of the Pension Fund of Ukraine needs to increase its own sources of income. Such task can be accomplished by expanding the base of collecting a single

social contribution at the expense of citizens for the purchase of luxury goods. In addition, it is expedient to collect contributions to the Pension Fund of Ukraine to provide citizens with paid services in the field of online games.

Keywords: social and pension funds of Ukraine, single social tax, social pension insurance, social security, pension.

Постановка проблеми. Тривалий час вітчизняному механізму пенсійного страхування і пенсійного забезпечення притаманна сукупність проблем, викликаних насамперед дефіцитом бюджету вітчизняного пенсійного фонду, що є наслідком економічних та політичних проблем в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Саме тому проблемам вітчизняного механізму державного пенсійного забезпечення та напрямам його вдосконалення присвячено безліч наукових розвідок, серед яких, безперечно, особливої уваги заслуговують публікації В. Базилевича [1], В. Грушка [2], Е. Лібанової [5], С. Лондара [6], М. Мальваного [7], Л. Тулуша [13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поряд із цим, незважаючи на масу наукових напрацювань, присвячених як недолікам вітчизняної пенсійної системи в Україні, так і обґрунтуванню напрямів її вдосконалення, зазначена проблематика до цього часу залишається актуальною як для держави, так і для суспільства, що й визначило необхідність подальших наукових пошуків у зазначеній галузі економічної науки та зумовило потребу в проведенні цього дослідження.

Метою статті є дослідження недоліків оновленого механізму державного пенсійного забезпечення в Україні та обґрунтування напрямів його вдосконалення. Для виконання поставленої мети у процесі його проведення використано

економіко-статистичні методи дослідження, зокрема монографічний, табличний та графічний методи.

Виклад основного матеріалу. У процесі реформи системи державного пенсійного страхування та пенсійного забезпечення в Україні було запроваджено єдиний соціальний внесок (ЄСВ) [11], який замінив собою внески до Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків та Фонду соціального страхування на випадок безробіття, що продовжували функціонувати в Україні, незважаючи на його запровадження (нині – до Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування України та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття).

Основні особливості механізму справляння єдиного соціального внеску схематично зображені на рис. 1.

Варто зазначити, що в 2010–2012 рр. стрижнева роль у мобілізації та розподілі сум сплаченого ЄСВ, а також у перевірці правильності нарахування і сплати внеску належала органам Пенсійного фонду України. Саме на них було покладено завдання обліку платників єдиного соціального внеску, збору та обліку мобілізованих сум ЄСВ, контролю за повнотою та своєчасністю сплати внеску.

Поряд із цим, незважаючи на переформування системи соціально-пенсійного страхування, бюджетні витрати державних соціально-пенсійних фондів на протязі 2011–2017 рр. залишаються фінансово залежними від державного бюджету [3; 4].

Зокрема, результати дослідження, проведеного за даними управління Пенсійного фонду

України в одному з районів Черкаської області, свідчать про наявність суттєвого розриву між його власними джерелами доходів та фактичним витратами. Так, показники, наведені в табл. 1, засвідчили, що в 2011–2013 рр. за рахунок власних джерел доходів фінансувалося лише близько половини витраток бюджету Пенсійного фонду України в районі, дані якого досліджуються в цій публікації.

При цьому в 2013 р. по управлінню Пенсійного фонду України в досліджуваному районі частка власних надходжень у витратах бюджету Пенсійного фонду досягла 42%. Поряд з цим в останні роки касовий розрив бюджету Пенсійного фонду України в досліджуваному районі значно скоротився, що відбулося внаслідок реформування механізму його нарахування і сплати. Крім того, дані таблиці демонструють наявність на території району тенденції щодо збільшення як витраток бюджету Пенсійного фонду в розрахунку на одного пенсіонера, так і власних джерел надходжень на ці цілі (табл. 1).

Показники, наведені в табл. 2, продемонстрували, що розмір фактичних пенсійних витраток у досліджуваному районі зріс за останніх сім років на 150 відсоткових пунктів, що суттєво відрізняється від базового темпу приросту розмірів власних доходів бюджету Пенсійного фонду, мобілізованих підрозділами управління Пенсійного фонду в досліджуваному районі, розмір якого досягнув 270%.

Поряд з цим навіть в 2016–2017 рр. бюджет Пенсійного фонду України у досліджуваному районі недозабезпечувався власними джерелами доходів на 1/4. Аналіз діяльності управління Пенсійного фонду України в досліджуваному районі, проведений нами в таблицях 1 та 2, свідчить про постійний дефіцит власних надходжень бюджету Пенсійного фонду Укра-

Особливості механізму справляння єдиного соціального внеску в 2010–2014 рр.

- платники – роботодавці, особи, що добровільно сплачують єдиний соціальний внесок та самозайняті особи;
- об'єкт нарахування – заробітна плата найнятих осіб та інші доходи громадян;
- ставка внеску для роботодавців переважно становить 22% від об'єкта нарахування. для працевлаштувачів, у яких працюють особи з інвалідністю, – 8,41%, для підприємств УТОГ та УТОС – 5,3%, громадських організацій інвалідів – 5,5%;
- у разі якщо база нарахування єдиного внеску не перевищує розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на місяць, за який отримано дохід, сума єдиного внеску розраховується як добуток розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на місяць, за який отримано дохід (прибуток), та ставки єдиного внеску;
- максимальна величина бази нарахування єдиного соціального внеску – 15 розмірів мінімальної заробітної плати для працездатних осіб;
- ЄСВ сплачується під час кожної виплати заробітної плати, що є об'єктом нарахування єдиного соціального внеску, а для решти видів доходів – не пізніше 20 числа місяця, що настає за базовим звітним періодом;
- суми ЄСВ, акумульовані на небюджетних рахунках відповідного органу доходів і зборів, розподіляються між усіма державними соціально-пенсійними фондами відповідно до встановлених законом пропорцій розподілу за видами загальнообов'язкового державного страхування та використовуються ними за призначенням.

Рис. 1. Особливості справляння єдиного соціального внеску в Україні [11]

Таблиця 1

**Динаміка власних надходжень та видатків бюджету Пенсійного фонду
в розрахунку на одного пенсіонера досліджуваного району (за місяць), грн***

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.***	Відхилення (+, -) 2017 р. від 2011 р.
Надходження власних коштів у розрахунку на одного пенсіонера**	661,03	759,95	801,01	1011,01	1210,15	1493,11	1918,11	+661,03
Видатки в розрахунку на одного пенсіонера	1633,09	1825,15	1917,11	1950,92	1981,17	2100,25	2447,00	+813,99

*За даними управління Пенсійного фонду України в досліджуваному районі.

**З асигнуваннями з держбюджету на виплату пенсій окремим категоріям пенсіонерів.

***Попередні дані.

Таблиця 2

**Динаміка власних надходжень бюджету Пенсійного фонду України
в досліджуваному районі та його фактичних витрат, тис. грн***

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.***
Власні надходження**	10 523,2	10 698,9	10 759,6	14 977,0	17 927,1	22 118,8	28 414,7
Фактичні витрати	24 169,7	27 019,8	28 399,9	28 900,8	29 348,9	31 112,9	36 249,6

*За даними управління Пенсійного фонду України в досліджуваному районі.

**З асигнуваннями з держбюджету на виплату пенсій окремим категоріям пенсіонерів.

***Попередні дані.

їни – явище, характерне не лише для управління ПФУ досліджуваного району, але й для всієї вітчизняної пенсійної системи [3; 4; 5; 6; 7; 13].

Варто зазначити, що в Україні з метою вирішення цієї проблеми формується резерв коштів Пенсійного фонду, ресурси якого використовуються для забезпечення своєчасного та в повному обсязі фінансування виплати пенсій і надання соціальних послуг. При цьому розмір такого резерву відповідає місячній потребі коштів на зазначені цілі.

З метою збереження резерву витрат на покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах та отримання додаткових доходів Пенсійний фонд інвестує кошти такого резерву та використовує за потреби як сам резерв, так і доходи від його інвестування на покриття дефіциту бюджету ПФУ [2, с. 211; 5]. Поряд із цим слід зазначити, що на протязі всього досліджуваного періоду бюджет Пенсійного фонду України в досліджуваному районі не отримував кошти на виплату пенсій за рахунок такого резерву. Крім того, доходи від інвестування вільних коштів Пенсійного фонду України за весь період його функціонування не були достатніми для покриття його дефіциту коштів [3; 4; 7, с. 90].

Тому єдиним реальним джерелом погашення як дефіциту, так і касових розривів бюджету Пенсійного фонду сьогодні є асигнування з державного бюджету. Саме цей метод вирівнювання доходної спроможності пенсійного бюджету використовується у практиці як діяльності Пенсійного фонду України загалом [3; 4; 6, с. 52], так і управління Пенсійного фонду в досліджуваному районі.

Варто зазначити, що результати досліджень вітчизняних науковців демонструють, що аналогічною є ситуація з мобілізацією власних надходжень бюджетів решти вітчизняних державних цільових фондів, які, хоч і меншою мірою, як Пенсійний фонд України, але теж забезпечують виконання своїх завдань та функцій не лише за рахунок власних джерел надходжень, але й частково за кошти, що надходять до їх бюджетів із державної казни [3; 4; 5].

Водночас останніми роками кризові ситуації у фінансово-економічній сфері зумовлюють необхідність, з одного боку, перегляду напрямів використання бюджетних ресурсів, а з іншого – підняття рівня самодостатності бюджету Пенсійного фонду України та інших державних цільових фондів, що функціонують у сфері соціального страхування і соціального забезпечення громадян.

Звичайно, держава не може не намагатися вплинути на формування доходної бази бюджетів соціально-пенсійних фондів. Зокрема, кроками з боку держави в цьому напрямі були запровадження ЄСВ та передача функцій щодо адміністрування цього платежу органам Пенсійного фонду України. Саме з цієї причини, оскільки такі заходи не вирішили проблему фінансового забезпечення вітчизняних державних соціально-пенсійних фондів, з 2013 р. на органи Міністерства доходів і зборів України (нині – Державної фіскальної служби України) було покладено обов'язки щодо адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [11].

Поряд із цим, незважаючи на кардинальні реформи системи вітчизняного державного соціально-пенсійного страхування, проведені

в Україні в 2011–2013 рр., єдиний соціальний внесок та вітчизняна система соціально-пенсійного забезпечення не стали належним чином виконувати свої завдання і функції, що й було причиною їх подальшої трансформації.

При цьому найсуттєвіші кроки на шляху вдосконалення механізму справляння єдиного соціального внеску та соціально-пенсійного забезпечення громадян були зроблені в Україні в грудні 2014 р. та в лютому 2015 р.

Зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» від 22.12.2014 р. № 1573 передбачено можливість зниження ставки єдиного соціального внеску шляхом застосування до базового її розміру, за яким внесок сплачується роботодавцями, шляхом застосування до кінця 2015 р. понижуючого коефіцієнта в розмірі 0,4, а з 01.01.2016 р. – 0,6. Право на застосування такого коефіцієнта мають винятково ті платники ЄСВ, у яких загальна база нарахування платежу порівняно з середнім показником за 2014 р. зростає не менше ніж в 2,5 рази, а середня заробітна плата, що виплачується таким роботодавцем, зростає порівняно з 2014 р. не менше ніж на 30% і буде при цьому більшою від потрібного розміру мінімальної заробітної плати [9].

Іншим нормативно-правовим актом, що регулює відносини у сфері соціально-пенсійного забезпечення громадян, є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 23.02.2015 р. № 2212. Цим правомочним передбачено поетапне збільшення на 5 років пільгового пенсійного віку для жінок; поетапне підвищення на 5 років страхового стажу, необхідного для призначення пенсій; визначено, що для призначення пенсії необхідно використовувати дані про доходи, з яких сплачувалися страхові внески за останні роки перед її призначенням. Законом також передбачено заборону на виплату спеціальних пенсій особам, що мають на них право, у разі, якщо вони продовжують працювати за місцем роботи, що дає право на такі пенсії [8].

Крім того, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» від 03.10.2017 р. № 2148-VIII передбачено з 2018 р. нових платників єдиного соціального внеску – членів фермерських господарств [8].

Погоджуючись із позицією уряду, що заходи, визначені останніми нормативно-правовими актами у сфері соціально-пенсійного страхування та забезпечення, уже скоротили та ще дещо скоротять рівень дефіциту бюджету вітчизняного Пенсійного фонду, зазначимо, що законодавчих новацій явно недостатньо.

Проблема належного формування дохідної бази вітчизняних соціально-пенсійних фондів

для України залишається дуже актуальною. Для її вирішення під час фінансової нестабільності важливим завданням є розроблення практичних заходів, які б дали змогу хоча б частково збалансувати доходи і витрати бюджетів Пенсійного фонду України та інших державних цільових фондів, що функціонують у сфері соціального страхування і соціального забезпечення громадян.

Результати дослідження переконливо демонструють, що цілком реальним кроком на шляху збільшення доходів бюджетів вітчизняних соціально-пенсійних фондів може бути розширення бази справляння єдиного соціального внеску за рахунок окремих витрат громадян на придбання предметів розкоші.

Крім того, варто зазначити, що держава, справляючи збір до Пенсійного фонду з послуг мобільного зв'язку, поки що взагалі не приділяє уваги, наприклад, бізнесу із надання послуг у сфері інтернет-ігор, який останнім часом бурхливо розвивається. На нашу думку, досить обґрунтованим є застосування стосовно платних послуг у зазначеній сфері ставки збору до Пенсійного фонду, що відповідає 7,5%, як і стосовно послуг із мобільного зв'язку [12].

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, слід відзначити, що останніми роками бюджети вітчизняних соціально-пенсійних фондів значною мірою формуються за рахунок асигнувань із державної казни. Як свідчать результати дослідження, реальними шляхами підвищення рівня самодостатності бюджетів Пенсійного фонду України та решти вітчизняних соціально-пенсійних фондів може бути розширення бази його справляння за рахунок витрат громадян на придбання предметів розкоші, а також справляння внесків до Пенсійного фонду України стосовно операцій з надання платних послуг у сфері інтернет-ігор.

Подальші напрацювання в обраному напрямі фінансово-економічних досліджень слід присвятити деталізації окреслених нами шляхів розширення бази справляння єдиного соціального внеску та пенсійних внесків із платного контенту інтернет-ігор та моделюванню їх наслідків для держави й окремих платників зазначених внесків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базилевич В.Д. Страхова справа: посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Текст] / В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич. К.: Знання, 2008. 352 с.
2. Грушко В.І. Основи актуарних розрахунків: посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Текст] / С.М. Лаптев, В.І. Грушко та ін. К.: Алерта, 2004. 328 с.
3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальний захист та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах. К.: 2017. URL: http://www.finrep.kiev.ua/download/mlsp_stat_dec2017.pdf.
4. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальний захист та пенсійне забезпечення у цифрах і

- фактах. К.: 2015. URL: mlsp.kmu.gov.ua/document/145902/zb.doc.
5. Лібанова Е.М. Модель фінансового забезпечення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. / Е.М. Лібанова. URL: <http://www.padko.kiev.ua>.
 6. Лондар С.Л. Вплив фактора вікової структури населення на збалансованість пенсійної системи у довгостроковому періоді [Текст] / С.Л. Лондар, В.Й. Башко // Фінанси України. 2011. № 10. С. 44–58.
 7. Мальований М.І. Стан та проблеми фінансового забезпечення системи пенсійного страхування України [Текст] / М.І. Мальований // Облік і фінанси. 2014. № 1 (63). С. 89–95.
 8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення : Закон України № 2212 від 23.02.2015 р. URL: zakon.rada.gov.ua/go/213-19.
 9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо реформування загальнообов'язкового державного соціально-го страхування та легалізації фонду оплати праці : Закон України № 1573 від 22.12.2014 р. URL: zakon.rada.gov.ua/go/77-19.
 10. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України № 726/2012 від 24 грудня 2012 року. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/15236.html>.
 11. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 8 липня 2010 року № 2464-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2464-17/page5>.
 12. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 26.06.97 р. № 400/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/400/97-%D0%B2%D1%80>.
 13. Тулуш Л.Д. Єдиний соціальний внесок у сільському господарстві: перспективи запровадження [Текст] / Л.Д. Тулуш // Вісник Сумського НАУ. Серія Фінанси і кредит. 2007. № 2. С. 68–75.